

הבא במחותרת ונטל כלים ויצא¹

א. הסבר המחלוקת בין רב ורבא לשיטות רש"י, תוס', ובעל המאור

איתא בסנהדרין (עב). "אמר רב הבא במחותרת ונטל כלים ויצא פטור מאי טעמא בדמים קננהו. אמר רבא מסתברא מילתיה דרב בששיבר דליתנהו אבל נטל לא." התוס' (ד"ה מסתברא) הקשו על רבא וז"ל: "ואם תאמר מאי קמ"ל תנינא ושיבר את החבית פטור." ותירצו: "ויש לומר אי ממתני' ה"א שיבר בעודו במחותרת קמ"ל רב אפילו שיבר אחר כך." גם רש"י מפרש הסוגיא כן, וז"ל (ד"ה מסתברא): "[מסתברא] מילתא דרב דפטור בששבר בין עכשיו בין לאחר זמן, דליתנהו, ותשלומין מדידיה לא מצינן לחיוביה במקום מיתה." לרב, הגנב תמיד פטור, ולרבא, הוא פטור רק כשהכלים אינם בעין. במאי פליגי רב ורבא, ולמה מחייב רבא את הגנב להחזיר את הכלים כשהם בעין?

הבעל המאור בסוגיין (דף יז. בדפי הרי"ף) הולך בעקבותיו של רש"י ומפרש שרבא סובר "דרודף מכי אתו לידיה קננהו בדמי מההיא שעתא ולכי תבר לה ואע"ג דכי איתנהו הדרי בעיניהו חומרא הוא דרמו רבנן עליה דליהדר ממונא למריה כיון דאית' בעיני." הבעל המאור מסביר שרבא מודה לרב שמדאורייתא אין חיוב לגנב להשיב את הכלים שלקח, אפי' כשהם בעין, אבל רבא סובר שיש תקנה דרבנן

---

¹ אני צריך להכיר טוב לחברים שלי דניאל אלוויס, אריאל דיימנר, א-לירן מאיר לבנסון, אדם פרידמן, וזאב דוד רוט, שעזרו לי בכתיבת והערכת המאמר הזה. תודתי מסורה בפרט לדניאל אלוויס שגם למד הסוגיה הזה עמי בישיבת יסודי התורה בשנת תשס"ו.

המחייבת את הגנב להחזיר את הכלים כשהם בעין. לפי הבעה"מ, יש הבדל ברור מאד בין רבא ורב.²

אולם, נראה לי שלרש"י החילוק בין שיטות רב ורבא הוא יותר דק. כשלמדתי סוגיא זאת, חשבתי להסביר שרבא סובר שהגזולן הוי כמו שואל, והחפץ רק פקדון אצל הגזולן. זה מה שרש"י (ד"ה אבל נטל לא) מפרש בשיטת רבא: "...דכיון דקיימין הן כל היכא דאיתנהו דמרייהו נינהו, ואין זה חייב בתשלומין דפקדון בעלמא נינהו גביה..." זה גם כן מה דאיתא הכא בגמ' "כי אוקמינא רחמנא ברשותיה לענין אונסין אבל לענין מקנא ברשותיה דמרייהו קיימי מידי דהוה אשואל."³ כשם ששואל מחויב להחזיר את הפקדון שאצלו, כך הגנב מחויב להחזיר את החפץ הגזול. אבל כשהכלי אינו בעין, והגנב חייב רק ממון, כיון שחייב זה נובע מהקנין שקנה הגנב במחירת כשהיה מחויב מיתה,⁴ הגנב פטור.⁵ ורב סובר שהגזולן כמו לוח, והחפץ הגזול אינו קיים ברשותי דמרי' אלא ברשות הגזולן לגמרי. זה מה שרש"י מפרש

---

² הק' הרמב"ן במלחמות ה' על הבעה"מ בזה הלשון: "מה שאמר בעל המאור ז"ל בדמיה קננה וכי איתנהו דהדרי חומרא דרבנן הוא דברי הבאי הם שהרי מפורש בגמ' דכי אוקמינהו רחמנא ברשותיה ה"מ לענין אונסין אלמא מדינא דאורייתא הדרי והרי דמוהו בפירוש לשואל." חשבתי שאולי הבעה"מ מפרש את דברי הגמ' "כי אוקמינהו רחמנא" על דרך מה דאיתא בשבת (כג.), "היכן צונו? רב אויב אמר מ'לא תסור." אבל לאחר עיון נראה שהבעה"מ שמר עצמו מהקושיא של הרמב"ן. זה לשון הבעה"מ: "ולא היא כלומר ולא מסתבר טעמיה דרב בהא דכי אוקמינהו רחמנא ברשותיה לא אוקמינהו אלא לבישותיה לענין אונסין אבל לטיבותיה למקנה ממש לא אוקמינהו ברשותיה מידי דהוה אשואל הלכך כי אין לו דמים ואיתנהו בעיניהו חייב להחזיר." הרי הבעה"מ פירש הקטע "כי אוקמינא רחמנא ברשותיה" איירי רק כשיש לו דמים וא"כ אין הכרח להסיק שיש חיוב דאורייתא להחזיר הכלים כשאין לא דמים.

³ ראה כעין זה בב"ק (נו:) "הוציאהו לסטים, לסטים חייבים [בנוק שהבהמה גורמת] פשיטא כיון דאפקוה קיימא לה ברשותיהו לכל מילי."

⁴ או שהגנב מחויב מיתה, לשיטת היד רמ"ה במשנתינו, או שהגנב נחשב כחייב מיתה בשוגג, לשיטת רש"י (ד"ה אין לא דמים).

⁵ הרמב"ן מקשה על זה מדין דמאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה מעיקרא שויה זוזא ולבסוף שויה ד' זוזי תברה או שתייה משלם ד' (ב"ק סה., ב"מ מג.). ע' מה שמתרץ היד רמ"ה (ד"ה ואי קשיא).

בשיטת רב (ד"ה א-לקים): "שבועה, אמר רב דפטור ואפילו איתנהו, וטעמא מהכא דהאי אם יש לו דמים כגון אב על הבן דמודה בהו רב דלא קנה וחייב להחזיר אחרי כן אמרינן דאפילו נאנסו מיניה משבאו לרשותו חייב להחזיר דמיהן, אלמא לא אמרינן פקדון הוה גביה ואבדו לבעלים, אלא אמרינן, ברשותו הן ואבדו לו." כמו שההלואה עומד ברשות הלוח, רק שהלוח מחויב לשלם דמי ההלואה, כך החפץ הגזול קנוי להגזולן לגמרי והוא רק צריך להחזיר החפץ או אולי רק דמי החפץ. לכן בנידון דידן שיש חלות קים לי' בדבריה מיני', ב"ד אינו יכול לכופף את הגנב לשלם.⁶ אבל שוב ראיתי שבב"ק (סו.) בבדייתא שם דיש חיוב דאורייתא להחזיר החפץ כשהוא בעין, וא"כ ליכא לגנב זכות בגוף החפץ וקשה לרב. ע' במרגליות היס להג"ר ראובן מרגליות (ע"ב ע"א אות יב), שעומד על קושיא זו, והוא מפרש שמה שגזולן בעלמא חייב להחזיר דוקא החפץ הגזול ולא דמיו כשהחפץ בעין, גם זה מוגדר כמו תשלומין. לכן, כשיש חיוב מיתה על הגנב, אין כח ביד ב"ד לכופף הגנב להחזיר החפץ. זה נראה לי הסבר נכון למח' רב ורבא אליבא דשיטת רש"י ותוס'.

ב. עיונים במחלוקת בין רש"י והרמב"ן

כנזכר לעיל רבא אמר בסנהדרין עב. "מסתברא מילתיה דרב בששיבר דליתנהו אבל נטל לא." הרי רבא משתמש במילה "ששיבר" בניגוד למילה "נטל" ומשמע שהנידון של שיבר שהגנב פטור איירי רק כשהגנב לא נטל החפץ אלא שיבר אותו במחירתו. והיינו דתנן במתני' "הי' בא במחירתו ושבר את החבית אם יש לו דמים חייב אם אין לו דמים פטור." כן מפרש הרמב"ן במלחמות ה' בסוגיין (דף יז. בדפי הרי"ף).⁷ אכן כנזכר לעיל, רש"י (ד"ה מסתברא) מפרש את רבא ככה:

⁶ יש דיון בשיטת רב אם הגנב חייב בדיני שמים. ע' תוס (ד"ה לא), חידושי הר"ן (ד"ה האדריתנהו), וקצוה"ח ס' כח ס"ק א. לכאורה דיון זה שייך גם כן בשיטת רבא כשהכלי אינו בעין. ע' בקצוה"ח הנזכר לעיל.

⁷ לא זכיתי להבין מה שאמר הרמב"ן בדבורו "שאפשר לומר דרב נטל ושבר קאמר." שמעתי מרב דוד קמנצקי, מגיד שיעור בשיבת דרכי נועם/שפלים (Shapells) שזה טעות סופר וצ"ל רבא במקום רב (וכוונת הרמב"ן דרבא מחייב בנידון של נטל ושבר).

"[מסתברא] מילתא דרב דפטור בששבר בין עכשיו בין לאחר זמן, דליתנהו, ותשלומין מדידיה לא מצינן לחיוביה במקום מיתה." רש"י סובר שרבא פוטר את הגנב כששיבר הכלים הגזולים אפילו חוץ למחותרת. לכן, צריכים אנו לשאול, מה ראה רש"י לפרש כן?

אולי רש"י בא לתרץ הקושיא של תוס' (ד"ה מסתברא), דהיינו, מה תִּדְשׁ רבא בנידון של שיבר, היינו המשנה. אלום לא זכיתי להבין קושייתם. למה אנו צריכים למצוא חידוש בדברי רבא? המשנה מגדיר שיש פטור קים ל' בדרבה מיני' כשהגנב שיבר כלים במחותרת. מנא ל' לרב לפטור את הגנב כששיבר חוץ למחותרת? (וכנראה שזה מה שהק' הגמ' על רב לקמ' "תנן בא במחותרת ושיבר את החבית יש לו דמים חייב אין לו דמים פטור טעמא דשיבר דכי אין לו דמים פטור הא נטל לא.") ומה ההכרח לתוס' לפרש שרבא גם תִּדְשׁ דבר שלכאורה נגד ההבנה הפשוטה של המשנה וצ"ע?⁸

לאחר עיון, נראה שבאמת מה שהכריח רש"י לפרש כן הוא התירוץ בסוף הסוגיא "והלכתא דשדנהו בנהרא." אם רבא מחייב את הגנב כשהוא שיבר הכלים שלקח חוץ למחותרת כיון שהגנב אינו מחויב

נראה לי שלהרמב"ן ההסבר במחלוקת רב ורבא הוא כעין מה שפרשתי בשיטת רש"י. רב סובר שהגזולן כמו לוח, החפץ הגזול ברשות הגזולן לגמרי, ואפילו החיוב להחזיר דוקא החפץ הגזול כשהחפץ בעין, גם זה מוגדר כתשלומין. ורבא סובר שהגזולן הוא כמו שואל, והחפץ רק פקדון אצל הגזולן. הרמב"ן רק סובר שרבא מחייב הגנב כשהוא שיבר הכלים שלקח חוץ למחותרת. ומה שחיוב זה נובע מהקנין שקנה הגנב במחותרת כשהיה מחויב מיתה, הרמב"ן סובר שאין זה כלום.

הרמב"ם כותב בהלכות גניבה ט:יז: "אבל מי שאין לו דמים ששבר כלים בביאתו פטור כמו שביארנו" ומשמע שהגנב פטור רק בביאתו, אבל חוץ למחותרת הוא חייב, כמו שיטת הרמב"ן. כן הוא בהדיא בפירושו למשנתינו (סנהדרין עב.). זה דלא כהמגיד משנה (הלכות גניבה ג:ב) שכתב שהרמב"ם סובר כרש"י. ע' עוד בב"ח והגרא (בח"מ שנא) שמביאים עוד דיוק שהרמב"ם לא סובר כרש"י אלא כהרמב"ן.

⁸ ע' תוס' חכמי אנגליה שכתב ב"ל מסתבר מילתא בששיבר – וא"ת מאי קמ"ל תנינא ושבר החבית פטור וי"ל לכך פרש"י דשיבר אפילו לאחר זמן ומתניתין דווקא כששבר עמו במחת' עכ"ל (תוספות חכמי אנגליה על מסכת סנהדרין עם מראי מקומות והערות על ידי אברהם סופר, ירושלים תשכח, עמוד 98). בחרדה אני כותב שאני חושב שמה שכתוב במאמר הזה הוא יותר נכון בדעת רש"י.

מיתה באותה שעה, מה התירוץ של דשדנהו בנהרא? למה הגונב כ"ס בשבת פטור מטעם שהוא זרק הכיס לנהר? ע' איך המלחמות ה' נתקשה מאד בזה ועיין בהערה.⁹ אכן לפירוש רש"י ניחא. כמו שרבא פוטר את הגנב כשהלים נשבר חוץ למחתרת, כן רבא פוטר את הגנב כשהכיס נזרק בנהר ונאבד אחר הגניבה.

גם יש להביא דיוק לסיוע לרש"י. רבא אומר "מסתברא מילתיה דרב בששיבר דליתנהו אבל נטל לא". הרי אינו מדויק לומר שהמילה "ששיבר" עומד בניגוד למילה "נטל", אלא רבא אומר "ששיבר דליתנהו". מה הטעם ומה הנידון שרבא אומר שדין של רב מסתבר? בדליתנהו. א"כ, אפי' ששיבר אחר זמן, כיון דעל כל פמים הכלים

---

⁹ בתירוץ הראשון הרמב"ן מפרש שהגנב לא זרק הכיס לנהר אלא איש אחר זרק אותו אחר שהגנב כבר הוציא הכיס מן הבית. מה דאיתא בשמעתתא דהגנב חייב באונס כמו שואל, זה רק בשעת ההוצאה, אבל לאחר הוצאה, הגנב פטור. ולכן כשאיש אחר זרק הכיס לנהר, זה אונס והגנב פטור. פירוש זה דחוק משני טעמים: חדא, מה ענין זה לסיפא דברייתא דגונב כ"ס בשבת דאומרת הטעם שהגנב פטור משום שהרי איסור גנבה ואיסור סקילה באין כאחד? (אולי הרמב"ן סובר שהאיסור גניבה והאיסור סקילה שבאו כאחת הוא טעם שדווקא גנב זה - שיש עליו חלות קים ל' בדרכה מיני' - אינו חייב באונס אחר ההוצאה. עכ"פ מהלך זה אינו פשוט.) ועוד, הגמ' אומרת "והא-לקים אמר רב אפילו נטל דהא יש לו דמים ונאנסו חייב אלמא ברשותיה קיימי הכא נמי ברשותיה קיימי ולא היא כי אוקמינא רחמנא ברשותיה לענין אונסין אבל לענין מקנא ברשותיה דמרייהו קיימי מידי דהוה אשואל אשואל". הרי שרב סובר שהחיוב על אונסין הוא ראי' על היחס בין הגנב והחפץ; כמו שהחפץ קנוי לגנב אפי' אחר ההוצאה מן המחתרת, לכאורה הגנב כמו כן חייב באונס אפי' לאחר ההוצאה מן המחתרת. לכן הדמיון לשואל והחיוב על אונס גם כן איירי אפי' אחר ההוצאה מן המחתרת. ואל תאמר שהרמב"ן סבר שפיסקה של "כי אוקמינא רחמנא ברשותיה לענין אונסין" איירי רק כשיש לו דמים. זה אינו, משום דהרמב"ן עצמו כשמקשה על הבעה"מ מפרש שפיסקה זאת איירי בגנב שאין לו דמים. וע' לעיל בהערה 2.

המהלך השני של הרמב"ן הוא שהגנב זרק את הכיס לנהר כשהוא מוציא מן הבית. הגנב פטור משום שאיסור גניבה ואיסור סקילה באו כאחת. למהלך זה התירוץ של "דשדיניהו בנהרא" חסר נקודה חשובה מאד, שהזריקה היתה בשעת ההוצאה. אם נניח שרבא לא פוטר הגנב חוץ למחתרת (כפירוש הרמב"ן) אולי אין זו קושיא כל כך כיון שידוע הוא שהפטור הוא רק בשעת החיוב מיתה. עכ"פ, מהלך זה (לעומת פ' רש"י) אינו פשוט בשלב זה של הגמ'. וכיון שהרמב"ן עצמו הציע מהלך אחר, נראה שהרמב"ן סובר שהמהלך השני אינו כל כך פשוט.

ליתנהו, הגנב פטור. זה מה שאמר רש"י (ד"ה מסתברא): "מסתברא מילתא דרב דפטור בששבר בין עכשיו בין לאחר זמן דליתנהו..." א"כ, ה"ק רבא: מסתברא מילתא דרב בששיבר באיזה זמן ששיבר דליתנהו אבל נטל הכלים בעלמא הגנב חייב.¹⁰ זה מה שנראה לי ליישב פירוש רש"י עם מימרא דרבא. אך עכ"פ לרש"י הי' יותר טוב אם רבא לא אומר "אבל נטל לא" אלא אומר "אבל לא שיבר לא." גם רש"י מפרש שרבא נגד ההבנה הפשוטה של המשנה וזה גם לא עולה יפה לרש"י.

הרמב"ן עוד מקשה על המהלך של רש"י ותוס', וז"ל: "כיון דאסיקנא בגמ' דלא אוקמינהו רחמנא ברשותיה אלא לענין אונסין והכי עיקר למה ליה למימר דרב אפי' נטל ואיתנהו ממש אמרה ולאקשווי עליה ממתני' ולאסוקה בקשיא דלמא רב נטל ושבר קאמר כדרבה וניחא ליה מתני' כדניחא ליה לרבא ומנא ליה הא לפרושה לדרב כי היכי דתיקשי לך ואין זו דרך התלמוד דהא גורעים ומוסיפין במימרי ומחסרי נמי מתניאתא ומשבשי להו וממשכני נפשייהו טפי לתרוצי מימרי דרביהו." נראה לי הפירוש: אם מימרא דרב כל כך דחוקה, למה לא העמידו האמוראים מימרא דרב רק במקום ששיבר הכלים אפי' לאחר זמן כשיטת רבא (ומתני' ניחא לרב איך שהוא ניחא לרבא)?¹¹ נראה לי לתרץ שכיון שהברייתא "הגונב כיס בשבת" ניחא כפשוטו כרב, לא דחקו האמוראים להגביל מימרא דרב.

¹⁰ להרמב"ן לכאורה צריך לומר שהמילה "דליתנהו" מיותר ולא דוקא.

¹¹ אך צ"ע במה שהרמב"ן כותב מיד אחרי זה: "ועוד דאשתבעו עלה בגמ' באלהים דרב אפי' נטל אמר אלמא א"א לפרושה לדרב אלא כן ומלתא היא פשיטא מגופה דמימרא דרב דנטל אמר." א"כ זה הטעם למה האמוראים לא העמידו מימרא דרב בענין אחר.